

Rad na ulozi Matija u predstavi "Roaring twenties"

Slavić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:973673>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KAZALIŠNU UMJETNOST

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KAZALIŠNE UMJETNOSTI SMJER
GLUMA

IVA SLAVIĆ

**RAD NA ULOZI “MATIJA” U PREDSTAVI *ROARING
TWENTIES***

DIPLOMSKI RAD

MENTORICA: doc. art. Anica Tomić

SUMENTORICA: doc. art. Jelena Kovačić

Osijek, 2024.

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU**

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Iva Slavić potvrđujem da je moj diplomski rad pod naslovom RAD NA ULOZI “MATIJA” U PREDSTAVI *ROARING TWENTIES* pod mentorstvom doc. art. Anice Tomić i sumentorstvom doc. art. Jelene Kovačić, rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također, izjavljujem da nijedan dio ovog diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD

2. O TEKSTU

2.1. O NASTANKU TEKSTA

2.2. O ČEMU TEKST PROGOVARA

3. RAD NA TEKSTU

3.1. ČITAĆE PROBE

3.2. ANALIZA TEKSTA

3.2.1. POČETAK KAO UPOZNAVANJE AUTOBIOGRAFSKOG

3.2.2. VRHUNAC JEDNAKO „PRAVEDNICI“

3.2.3. KRAJ KAO MANIFEST THELMI I LUISE

4. ANALIZA LIKOVA

4.1. MATEJA

4.2. IVA

4.3. SLIČNOSTI I RAZLIKE

5. RAD NA ULOZI

6. PARTNERSKI ODNOS

7. TIJELO I POKRET

8. GOVOR I GLAS

9. KOSTIM

10. TENIČKE STAVKE

10.1. SCENOGRAFIJA I REKVIZITA

10.2. GLAZBA

11. ZAKLJUČAK

12. LITERATURA

13. SAŽETAK

14. SUMMARY

1. UVOD

„Kako možeš znati što želiš – u bilo kojoj dobi? No posebno kad imaš osamnaest? Da li dopustiš nekom čarobnom času da ti posve promijeni život? To je kao da se odlučiš vjenčati s bilo kojom osobom koja te je očarala pogledavši te u oči – jedanput. Da li se ozbiljna odluka koja mijenja život može donijeti na taj način?“¹

S jedva napunjenih 18 godina ušetala sam u bijelu prostoriju na prvoj godini, tu je još osmero klinaca, neki su ipak stariji, ali i dalje zeleni da se baš kao i ja boje početka. „Zašto ste ovo upisali?“ Prvo pitanje, prvoga dana...srce mi lupa, oči se smiju, glas lagano dršće, odgovaram: „Jer me gluma čini sretnom.“ Odgovor je i danas isti.

Želja za učenjem i napredovanjem ona je koja me drži radosnom. Oduvijek želim propitkivati vlastite granice i tražiti nove svjetove unutar sebe. Već kao djevojčica igru shvaćam ozbiljno, pokretač sam mnogih akcija u ulici, od skrivača do prodaje igračkaka. Zaigrana, empatična i vrckasta. Te tri riječi najbolje opisuju malenu mene, a malena ja je već s 11 godina vrlo odlučno izabrala biti glumicom.

„Željela sam živjeti u svojem stanu i vratiti se svojem teatru. To je bilo još jedno prosvjetljenje: ja sam glumica. To želim raditi. Treba mi pozornica. Tamo pripadam.“²

Dolazim kući, plačem i govorim mami: „Želim biti glumica.“ Zašto suze? Gledano iz ove perspektive mogu samo reći da dobro zvuči sada kada to pišem, zvuči nekako dramatičnije, značajnije, iako se ne sjećam što je tada bio razlog moje tuge prilikom te spoznaje. Obrazujem se, idem na brojne izvannastavne aktivnosti, puno čitam, pohađam dramsku skupinu, uz sve to i dalje sam dijete koje svoje dane pokušava što više posvetiti igri, ali potrebno je balansirati jer već tada osjetim da je za ostvarivanje snova potrebna disciplina. Kombinacijom igre i discipline uspjela sam upisati studij glume i lutkarstva na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku. Danas završavam svoje obrazovanje na ovoj istoj akademiji i privodim jednu od životnih cjelina kraju.

---

¹ Furlan, Mira, *Voli me više od svega na svijetu*, FRAKTURA, Zagreb, 2022.

² Furlan, Mira, *Voli me više od svega na svijetu*, FRAKTURA, Zagreb, 2022.

Na Akademiji sam učila, odrastala, griješila, padala i ustajala se. Danas pišem svoj diplomski rad koji bi trebao sažeti znanja i iskustva koja sam ovdje doživjela. Je li to moguće? Je li moguće staviti na papir sve što osjećaš u vezi nečega što neizmjerljivo voliš?

Razmišljajući na koji način želim završiti svoje obrazovanje vrlo suptilno se javljala ideja o pisanju vlastitog teksta, međutim svaki put bih ju utišala smatrajući da nisam spremna na taj potez. Na kraju četvrte godine znam jedno, želim raditi duodramu s kolegicom Matejom Tustanovskijom. Zašto? Jer smatram kako glumac u procesu najviše uči od svog partnera koji je s njime u direktnoj igri, jer sam znala da želim raditi s osobom koja je disciplinirana, koja će raditi s ljubavlju i zanimanjem ovaj diplomski i s osobom koja me inspirira.

U potrazi za tekstom događa se ono čega smo se obje bojale: ništa nas posebno ne oduševljava i ništa u nama ne budi takvu želju za igranjem, osim naravno stvaranje vlastitog teksta. Ali ta ideja nam se čini neostvarivom, čini nam se kako nemamo dovoljno vremena, a i ne znamo baš jesmo li spremne za stvaranje autorske priče. Od naše mentorice Anice Tomić na početku rada na diplomskom dobivamo baš ono što nam treba, vjetar u leđa i motivaciju za stvaranjem vlastitog teksta. Njena vjera u nas je ono što nas je ohrabrilo za stvaranje našeg teksta.

Kreativna struja koja je samo čekala da ju se oslobodi napokon nas je obuzela i početne misli i ideje uspjele smo kreirati na papir uz pomoć profesorice i sumentorice Jelene Kovačić. Još na četvrtoj godini na satovima kolegija Dramaturški praktikum 1, shvatila sam koliko zapravo volim pisati i koliko mi je zanimljivo pisati iz pozicije lika, iz nečijih tuđih cipela. Dramski tekst *One odlaze* nastao je iz potrebe izražavanja, iz mladenačkog bunta koji uporno želi mijenjati na bolje, iz empatije prema današnjim mladima, iz ljubavi prema umjetnosti, ali i iz osobnog straha za budućnošću, straha od onog neizvjesnog sutra i vječnog osobnog pitanja: „Hoću li uspjeti?“

U svom procesoru, kakav god finalni produkt bio, naučila sam kako krenuti od nule, kako stvarati tekst, kako vjerovati u ono što pišeš i kako tome na kraju i dati život. Naučila sam isto tako da iako nešto pišeš, ne znači da si i sto posto upoznat s likom, on je na papiru možda jasan, ali scenski nudi još 1000 slojeva koje treba otkrivati, a onda i udahnuti i život u svaki od tih slojeva.

U svom ću diplomskom radu pisati o procesu nastanka ove duodrame, o istraživanju i kreiranju svog lika te njegovom otjelotvorenju na sceni, nastanku uloge i partnerske igre. Kroz diplomski rad teoretski ću primijeniti svoje stečeno znanje kroz petogodišnje školovanje na ovoj akademiji.

2. O TEKSTU

2. 1. O NASTANKU TEKSTA

„Kao što nam to potvrđuju mnogi nedavno snimljeni filmovi, dobro razvijeni likovi nose privlačnost scenarija, a karneval pisanja mora se zasnivati na onome o čemu želite pisati, a ne na nekim nesigurnim nagađanjima o željama tržišta.“³

Iz naslova vidimo „Rad na ulozi „Matija“ u predstavi *Roaring twenties*“, međutim kolegica Tustanovski i ja prijavljujemo naš diplomski rad u trenutku stvaranja kada ni same nismo sigurne je li *Roaring twenties* konačan naslov. Danas moj diplomski rad nosi taj naslov radi onoga što je službeno prijavljeno. O imenovanju uloga i kako je došlo do samog konačnog naslova predstave *One odlaze* pišem dalje u tekstu. Kroz rad na svom diplomskom cijelo vrijeme pišem konačan naslov *One odlaze*, a uloga Matije zapravo je uloga Ive.

Tekst *One odlaze* kolegica Mateja Tustanovski i ja krenule smo pisati početkom veljače. Iz inspiracije krenule smo pisati pjesme. Uputa prije pisanja tih pjesama, uputa od jedne riječi, za nas trenutno vrlo jake riječi. Jedna riječ koja u sebi sadrži bezbroj tema; „dvadesete“ bila je ono što nas je vodilo u pisanju tih pjesama. Pjesme su na papir tekle poput poplave. Lavina misli i emocija prenijela se na papir i proizvela vulkan koji je odlučio eruptirati čim prije. I jedna i druga imale smo na kraju pjesme koje su disale strahom, strahom od odrastanja i završetka jedne životne cjeline, završetka fakulteta. Odluka je ovdje; želimo pisati o dvadesetima i svemu što te godine sa sobom donose, a donose avanturu prepunu preispitivanja samoga sebe i vlastitih želja, donose sa sobom brojna egzistencijalna pitanja i nesigurnosti u samoga sebe, isto tako donose i ljepotu neizvjesnosti i slobodu oblikovanja samoga sebe.

Iz tih pjesama krenule smo pisati poetične proze inspirirane Espijem Tomičićem, a kojeg nam je za čitanje, na početku procesa predložila profesorica Tomić. U početku smo bile previše poetične i nismo znale stvoriti situacije, ali ono što smo dobile tim početnim pisanjem bila je sloboda. Upravo ta poetična proza koju smo u početku stvorile nam je pomogla u stvaranju naših budućih likova. Kolegica i ja smo zatim odlučile kako bi sada bilo najbolje kreirati neke početne biografije naših

---

³ Horton, Andrew, *Likovi – osnova scenarija*, CLIO, Beograd, 2004., str.18.

likova, baš kao što smo to naučili raditi na četvrtoj godini s profesoricom Kovačić u stvaranju teksta za predstavu *Sutra to možeš biti ti*. Sljedeći zadatak nam je odrediti kakve to likove želimo igrati, jedno je jasno: naši likovi su u ranim dvadesetim godinama i pri završetku fakulteta. Ono što dalje zaključujemo je da naše likove želimo povezati s glumom. Zašto? Razlog je jednostavan. Želimo pisati o mladosti u svijetu glume. Činjenično gledano gluma je intenzivan posao i vrlo neizvjestan, time naši likovi u sebi dobivaju još veću dinamiku. Osim životne prekretnice koja je pred njima, fakulteta koji završavaju, uz to sve su i glumice, a svijet glume je nešto što osobno dobro poznajemo, nešto što proživljavamo i nešto o čemu uistinu imamo potrebe pisati. Daljnji zadatak je odrediti temperament, a time i daljnji karakter naših likova; o tome pišem u poglavlju 4.

ANALIZA LIKOVA.

Nakon što smo odredile osnovne karakteristike naših likova, bile smo spremna na pisanje, bile smo spremne da nas naši likovi iznenade. Budući da imaju puno sličnosti i s nama privatno, morale smo im dopustiti da nas bolje obuzmu, točnije morale smo maknuti ideju da smo to potencijalno nas dvije. Trenutno Mateja i ja u ulozi spisateljica moramo shvatiti nešto što smo na prvoj godini shvatile u glumi, a to je; na sceni ja posuđujem svoje tijelo za određeni lik, ali taj lik nisam ja privatno, moram mu dopustiti da živi kroz mene, ja mu posuđujem svoje tijelo, glas, svoj govor, on može i ne mora imati sličnosti s mojim privatnim karakterom. Tako je i u pisanju, sada moramo naučiti dopustiti si pisati iz pozicije lika, prepustiti se mašti, odmaknuti od sebe, ne pitati se što bi Mateja ili Iva privatno u određenom trenutku rekle ili napravile, nego kako bi Mateja i Iva (likovi iz *One odlaze*) to napravile i kakvi su njihovi postupci? Posuđujemo im riječi, ali misao mora biti njihova. Ono što je važno na početku pisanja za mene je pokušati obuti cipele svoga lika, time dopuštam da lik govori kroz mene jer iskreno u početku pisanja nisam najtočnije znala tko je Iva (lik kojeg igram u diplomskoj predstavi), imala sam osnovne karakteristike i to je to, ali nisam imala sve događaje, niti sam ih mogla unaprijed znati, a lik najbolje upoznajemo iz događaja i kako pristupa prema njima. Upravo to je ono što čini pisanje toliko uzbudljivim. To da dopustiš svome liku da te vodi, da on tebe iznenadi svojim postupcima, a Iva je često puta napravila upravo to, iznenadila me svojim postupcima koji su dijametralno različiti od mene i time sam bila oduševljena, što sam uspjela stvoriti lik koji, iako ima mnoge sličnosti sa mnom, postaje svoja osoba koju nisam zakočila svojim mišljenjima, svojim vjerovanjima ili nekim svojim karakteristikama, nego sam mu dopustila otvaranje, dopustila sam mu život. Kako ne bih dalje filozofirala u ovom poglavlju,

zaključit ću ga riječima poznatog pisca, a koje će izraziti upravo ono što osjećam u radu kad pišem, glumim, kada se bavim kreativnošću: "*Don't bend; don't water it down; don't try to make it logical; don't edit your own soul according to the fashion. Rather, follow your most intense obsessions mercilessly.*"⁴

2. 2. O ČEMU TEKST PROGОВАRA

U tekstu *One odlaze* pratimo dvije mlade djevojke, uskoro diplomirane glumice koje se upravo nalaze na prekretnici svog životnog puta. Pred njima je publika, koja je uranila na diplomsku predstavu, odnosno došla na vrijeme. Iznenadene publikom u prostoriji nisu se stigle ni zagrijati za diplomsku predstavu, nisu čak ni u kostimima, već u svojoj privatnoj odjeći, od rekvizite nisu pripremile još ništa, osim kolača koje im trebaju za igranje predstave. Strah i panika ih počinju obuzimati, svjesne su da moraju čim prije krenuti igrati diplomski, međutim problem nastaje kada Iva shvati da zapravo više i nije toliko sigurna želi li diplomirati. Kako se s time nosi Mateja i što to pokreće u njihovom odnosu, čega se to Iva boji i zašto ne želi diplomirati saznajemo dalje kroz dramu. Od tog događaja dolazi do komplikacija, predbacivanja, svađa pa na kraju potpunog ludila. Što više Iva odgađa igranje diplomskog, to više saznajemo koliko su i Mateja i Iva nesigurne u sebe i pune strahova, saznajemo s čime se sve bore u svojoj glavi i koliko su zapravo mentalno i emocionalno oštećene zbog ideje o uspjehu, zbog ideje da nešto moraju postići, zbog pritiska koje su izgradile same sebi ili im je taj pritisak izgradilo društvo? Okrivljuju u jednom trenutku državu i one koji vladaju, a onda i cijeli svijet. Tada već u potpuno pomaknutom stanju svijesti počnu govoriti tekst Alberta Camusa *Pravednici* (kojeg obje obožavaju i znaju vrlo dobro napamet, oduvijek su ga htjele igrati). Sada taj tekst potpuno postaje njihov, one vjeruju tim riječima i kroz njih odlaze svaka u svoj emotivni raspad. Pred sam kraj drame događa se prekretnica. Iva, unatoč tome što je puna strahova i sada već u potpuno pomaknutom stanju svijesti, shvaća kako je korak prema diplomiranju, i ono što moraju za početak napraviti, preuzimanje odgovornosti dok Mateja odustaje od diplome, potpuno pomirena s idejom odustajanja. Na kraju, u njihovom duhu, iz

---

⁴ Kafka, Franz, https://www.goodreads.com/author/quotes/5223.Franz_Kafka

strahova se izvuku uz pomoć svog obrambenog mehanizma, humora kada se Iva u potpunom strahu počne gušiti krempitama koje su na sceni, a onda ih pruža Mateji da ju zapravo ona uguši. Krempite u ovom trenutku postaju simbol svakog straha kojim su Mateja i Iva preplavljene, a ako postanemo preopterećeni tim strahovima, dolazi do gušenja. Metafora se nalazi upravo u tim krempitama.

Krempita – običan kolač, dvije kore i krema unutra. Tako je i sam život, dvije kore, donja kora – rođenje, gornja kora – smrt. Krema unutra život je pun raznih sastojaka, način na koji ih pripremaš je potpuno tvoj, svoje strahove možeš prihvatiti i suočiti se s njima, a možeš i ignorirati, ali koliko dugo? Dok te ne uguše? No, treba znati točno što u životu primiti, a što otpustiti, a to nekada nećeš znati jer ćeš biti premlad, naivan, jer ćeš vjerovati svima, ali naučit ćeš. Metodom pogreške i pokušaja, naučit ćeš, a onda će i tvoja krema biti ukusnija i znat ćeš da si ju sam pripremio, da si naučio kako doći do svog vlastitog recepta. I nitko ti ga neće moći uzeti, on će biti tvoja tajna. Još ako uspiješ dodati i nešto šećera u prahu ne zvuči uopće loše! Cilj ove duodrame je da probudi u svakoj osobi motivaciju za taj korak dalje, za preuzimanje odgovornosti. Ovaj tekst također progovara o slobodi, mladosti, dovodi u pitanje što je to uspjeh zapravo, preispituje radost pojedinca u ovome društvu, dovodi u pitanje sustav na kojem počiva jedna osoba, država, jedan svijet. U konačnici, *One odlaze* je tekst koji nas uči prihvaćati strahove kao sastavni dio života, uči nas suočiti se s njima i na kraju se izdići iz njih, pobijediti ih i nastaviti dalje.

3. RAD NA TEKSTU

Kada smo napisale tekst, tj. izašle s prvom verzijom trebalo je i dalje raditi na njemu i shvatiti ga što je objektivnije moguće, sagledati gdje su potencijalne dramaturške greške te ga ispraviti. Trebalo je odustajati i od dobrih ideja jer koliko god zanosno izgledale, neke se nisu uklapale u priču. Sad mi zvonu ona poznata profesorova: „*Čuvajte se dobrih ideja!*“⁵. Stvarno mi je sada jasno na što je mislio.

Tekst nije nastao odmah iz prve verzije, postoji ih nekoliko, a finalni tekst ne znam koja je verzija po redu. S profesoricom Kovačić smo iščitavale verzije teksta, gledale gdje se gubi poveznica i gdje su nam dramaturške rupe. Učila nas je, još od četvrte godine kako pisati iz lika, a ne iz nas

---

⁵ Seršić, Hrvoje, na akademiji

samih. Satovi s njom su bili plodonosni kako na četvrtoj godini fakulteta, tako i sada kad nam je pomogla u realiziranju našeg finalnog teksta. Sada tekst treba čitati kao glumac, pronalaziti u njemu još dodatne situacije koje možda i nismo primijetili u pisanju. Sa svakim novim čitanjem otkrivale smo nove dimenzije teksta i likova, iako smo ga mi kreirale.

3. 1. ČITAĆE PROBE

I danas vrlo dobro pamtim jednu od prvih čitaćih proba na četvrtoj godini, kada na satu glume čitamo Strindbergovu *Gospođicu Juliju*. Profesorica Tomić nas zaustavlja, traži od nas da joj kažemo što sve iščitavamo iz teksta, koja je situacija i iz kojih motivacija likovi djeluju. Klasa šuti, netko progovori tu i tamo, vrlo površno nekoliko rečenica o situaciji, a onda profesorica ukaže na to što sve tekst nudi i koliko situacija se može iščitati, na četvrtoj godini sam naučila upravo to, čitati tekst i podtekst i sve njegove moguće situacije.

Kada pišeš svoj tekst za scenu, čitaće probe imaš svaki dan, pogotovo kada ti, osim što pišeš, i glumiš u tom istom komadu. Čitaš, prepravljáš, griješiš, pitaš se i tako u krug. Doći do finalne verzije teksta nije niti malo lak zadatak, ta sloboda koju imaš prilikom stvaranja je blagoslov, ali i prokletstvo.

Do sada, kad sam radila na gotovim tekstovima poznatih autora nekako više vjeruješ, u glavi ni ne preispituješ određene rečenice, nego ih shvatiš i pronalaziš misao svog lika u njima. Tvoja je briga jedino ta hoćeš li uspjeti oživjeti lik, što naravno sa sobom nosi isto odgovornosti i brojne sumnje. Ali kada pišeš svoj tekst, potrebno je još više vjere u njega, jednostavno moraš vjerovati da ono što si ti stavio na papir, može doći do publike, da će tekst disati za scenu i da će ga publika moći doživjeti. Mateja i ja smo svakom čitaćom probom nalazile nove slojeve teksta. Shvatile smo da se tekst bavi egzistencijalnim pitanjima, preispituje smisao mladosti i svoje osobne svrhe na svijetu. Svakim novim čitanjem obuzme te novi sloj za koji nisi ni znao da se stvara prilikom pisanja.

Sada kroz daljnje čitaće probe nastojimo vidjeti koje to situacije tekst nudi za igranje, kroz koje događaje prolaze naši likovi i kako ih ti događaji vode određenim radnjama i na koji način, u skladu sa svojim temperamentom i karakterom, provode te iste radnje. Kakav odnos kroz tekst imaju naši likovi? Jasno nam je od samog početka da su Mateja i Iva prijateljice, ali smo promišljale

kakvo je to prijateljstvo, od kada se znaju, jesu li jedna drugoj podrška? Zašto su odabrale raditi zajedno diplomsku predstavu, znaju li tajne jedna drugoj, ima li to prijateljstvo i neko rivalstvo u sebi budući da su istom zanimanju? Osjećaju li se nekada kao međusobna konkurencija, jesu li ikada bile zaljubljene u istog muškarca, kako je to utjecalo na njihov odnos? Prihvaćaju li jedna drugu sa svim manama? Što Mateju najviše živcira kod Ive, a što Iva ne podnosi u Matejinom karakteru? Koliko se često družu i koji su njihovi rituali? Spaja li ih samo ista profesija ili još nešto? Koje su njihove sličnosti? U čemu najviše uživaju dok su zajedno? Koliko često provode slobodno vrijeme jedna s drugom? Koja kojoj prije dosadi? Pitanja je bilo bezbroj. Kroz odgovore i duge razgovore o tekstu i likovima polako smo se pripremale i za partnerski odnos na sceni. Zanimljivo je to kako kolegica Mateja i ja svih ovih godina studiranja nismo niti jednom imale zajedničku scenu na akademiji. Uspjele smo napisati zajedno tekst, no hoćemo li uspjeti zajedno kreirati predstavu? Imamo samo jedna drugu u ovom procesu i naravno dvije divne profesorice, mentorice koje nas vode. No glumačka igra ovisi o nama, o tome hoćemo li uspjeti nas dvije stvoriti dvije žive uloge i partnerski odnos, hoćemo li uspjeti dočarati odnos naših likova na sceni i hoćemo li uspjeti publici prenijeti makar dio onoga što mi osjetimo kroz rad na ovom tekstu i kroz rad na ovoj diplomskoj predstavi.

3. 2. ANALIZA TEKSTA

Pitanje koje si postavljamo svakoga dana što je ovaj tekst po vrsti? Na početku ima vrlo jasne elemente stand up-a, gdje najotvorenije komuniciramo s publikom. Kako prolazimo dalje kroz tekst, shvaćamo da unatoč brojnim komičnim elementima on zapravo postaje drama. Nadalje shvaćamo kako ima brehtijanske elemente direktnog proboja na publiku te vrlo otvoreno proziva društvo i provocira pojedinca na akciju. Referencom Camusijevih „Pravednika“ tekstom postižemo upravo to filozofsko pitanje koje se provlači o smislu života. Tekst je bogat i hibridan, baš kao svaka postmoderna drama.

3.2. 1. Početak kao upoznavanje autobiografskog

Na početku pete godine, zajedno s kolegom Trnačićem i kolegicom Tustanovski sudjelovala sam u projektu „Oni dolaze“, pod pokroviteljstvom Jutarnjeg lista, a čija je osnivačica Dubravka Vrgoč, za projekt nas je predložila profesorica Tomić. Zajedno s profesoricom smo odlučili kako, kroz naše monologe, kojima ćemo se na tom projektu predstaviti, želimo pričati o svim problemima s kojima se mlada glumica/glumac susreću na početcima svog puta u umjetničkom poslu, tj. pozivu. Tako smo u tom projektu „Oni dolaze“ pričali o održivosti, seksualnom uznemiravanju, oblicima nasilja, nepotizmu itd. Kada smo razmišljale o čemu želimo progovarati kroz našu diplomsku predstavu profesorica Tomić nam je predložila da samo nastavimo tamo gdje smo stale i tako je nastao naš tekst „One odlaze“, kao produžetak monologa koji su bili uprizoreni u Zagrebu. Tako je i sam naslov našeg diplomskog teksta nastao igrom riječi iz istoimenog projekta. Daljnjim radom na tekstu *One odlaze* razvija se tekst pun osobnih priča kolegice Tustanovski i mene koje su nastale iz osobnih iskrenih doživljaja, ali naravno on se dalje razvijao uz pomoć mašte i improvizacija u prostoru. Tekst je tako nudio neke nove situacije u kojima nas je odmaknuo od onog autobiografskog. Naši likovi imaju ista imena kao i mi privatno, u istim su danim okolnostima kao i mi privatno (završavaju studij glume, upravo su na svojoj diplomskoj predstavi). Dakle, mnogo toga što postavljamo u startu je povezano s autobiografskim i publika se pita pričamo li sada nas dvije o sebi i gradimo li priču temeljenu na stvarnim događajima? Upravo to je bio cilj kolegice Tustanovski i mene, to da publika više nije sigurna što od ovoga je istina, a što nije. Gdje stvarnost prestaje, a gdje nastupa iluzija? Kroz naš rad na diplomskoj predstavi dugo smo se pitale trebaju li naši likovi nositi i naša imena. Na početku smo ih nazvali Eva (=Mateja) i Matija (=Iva). Naše mentorice su nam od samoga početka govorile kako bi u ovoj formi, bilo dobro da likovi koje igramo nose i naša imena. U početku smo kolegica i ja bile tvrdoglave i nismo htjele prihvatiti tu ideju, no kako je vrijeme odmicalo sve smo više uviđale da ovakva vrsta predstave koju smo postavile jednostavno traži da naši likovi imaju naša privatna imena, kako bismo još više dobile od publike to da ni sami nisu sigurni gdje je granica zbilje, a gdje mašte. Tako naši likovi dobivaju i naša privatna imena, ali ne i do kraja naše karaktere. Kroz čitanje Patrice Pavis i njegovog djela *Pojmovnik kazališta* dobivam bolji uvid u to što autobiografsko kazalište je i zapravo čitajući shvaćam koliko naš tekst ima elemenata autobiografskog unatoč tome što te situacije nisu u stvarnosti bile baš takve. Ili možda jesu?

„Autobiografsko kazalište (ili predstavu) valja razlikovati od monodrame, intelektualne drame, dramaturgije jastva (usredotočene na lik koji izvanjskom svijetu nameće svoje viđenje stvari) i monološke tendencije europskog kazališta sedamdesetih i osamdesetih godina... U danas mnogo učestalijem slučaju „samopredstavljanja“ glumca-autora koji iznosi svoj život, riječ je o stvarnoj, pred nama prisutnoj, osobi koju gledamo dok u živo razmišlja o vlastitoj prošlosti i stanju u kojem se sada nalazi, a autobiografski tekst koji glumac čita ili interpretira zapisan je i ispričovijedan rezultat tog razmišljanja. Glumčeva pojava na pozornici po prirodi je autobiografska, jer glumac se pokazuje, govori u sadašnjosti te pred nama živi. Glumac se uvijek zauzima osobno jer piše, doslovno, svojim tijelom po samome sebi. No dakako, čim progovori, vrlo je vjerojatno da će govoriti o nečem drugom, a ne o sebi i položaju u kojem se, kao glumac pred publikom, nalazi. Glumac će vjerojatno igrati neku ulogu. Stoga – i u tome je sadržana bit paradoksa o glumcu – čim se glumac doima ovdje, prisutan i stvaran, on ujedno igra ulogu nekog lika, što ga sprečava da istodobno svjedoči o svome životu. Autobiografski iskaz glumca će, u najmanju ruku, uvijek izazivati sumnju jer iziskuje pripremu, odabir građe te pokazivanje, jednom riječju, inscenaciju jastva, čiji cilj je stvaranje umjetničke fikcije. U onome što će glumac reći uvijek ima, prema GOETHEOVIM riječima, „Dichtung und Wahrheit“, „Poezije i Istine“. Glumac-autobiograf nije samo „razgolićeno srce“, on je i pripovjedač, i priređivač, i uljepšavač, i pokazivač, i ekshibicionist, koji dorađuje vlastitu građu kao što kipar oblikuje glinu ili pisac „brusi“ riječi. Pa čim govori (o sebi), on se zapravo distancira od njegova nazočnog „ja“ i uprizoruje u svakodnevnom životu. Paradoksalno je da činjenica da se na pozornici nalazi glumac kao osoba u svoj njezinoj autentičnosti čini autobiografski postupak ogoljenja sumnjivim i artificijelnim, ili barem nevjerojatnim. Naime, gledatelj se zajedno s glumcem pita: Tko sam ja? Kako sam postao to što jesam? Što zapravo želim?

Ogoljenje i javna samokritika uvijek se doimaju sumnjivima i hinjenima, to više što glumac iz večeri u večer ponavlja svoju ispovijed bez većih izmjena. Stoga je čin ispovijedanja često ispunjen ironijom: „Zamoli sam vas da me večeras dođete gledati kako se, kao i obično, trudim biti zanimljiv“ (Pierre Desproges se donne en spectacle, 1986: 8).“⁶

---

⁶ Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., 33. str.

3.2. 2. Vrhunac jednako „Pravednici“

Na jednoj od mizanscenskih proba, naša profesorica Tomić predlaže da ubacimo u sam tekst neke od poznatih drama poput *Vrijeđanje publike*; Petera Handkea, *Pravednici*; Alberta Camusa.

Kolegica i ja na kraju uklapamo u naš tekst dijelove iz drame *Pravednici*, a time naš tekst dobiva snagu koju smo htjele postići. Na samom vrhuncu naše predstave naši likovi počnu govoriti dramski tekst *Pravednici* kao da je njihov vlastiti. Iva pokušava na mnoge načine odgovoriti Mateju od igranja diplomatske predstave, tako u jednom trenutku Iva lukavo krene iznositi svoja mišljenja o lošem stanju u državi koja ne nudi nikakvu pomoć ni uopće nadu u svjetlu budućnost. Mateja tu zatečena mnogim negativnim informacijama, na neko vrijeme zaboravi na diplomatsku predstavu i složi se s Ivinim stavovima, a koji na kraju osciliraju prema dizanju revolucije. Camusijevi *Pravednici* činili su se savršenima upravo u toj kulminaciji. Egzistencijalna drama koja istražuje moralna pitanja povezana s ubojstvom i terorizmom činila nam se kao dobar vez obzirom na stvarnost današnjeg svijeta i ratove koji su dio čovječanstva od pamtivijeka. Ono što smo time dobile je veliki zaokret u našim likovima pa tako i u našoj drami. Kako mlada osoba, koja se naizgled čini potpuno bezopasnom, dolazi na ideju dizanja revolucije i stavove terorizma ispituje kao svoje vlastite. Odakle tolika negativnost i nezadovoljstvo u mladom čovjeku? Znači li to da pojedinac zapravo ima ogromnu moć? Može li toksičnost i monstruozne odluke pojedinca uništiti živote mnogih? Naravno naši su likovi dvije glumice, dakle možemo pretpostaviti kako tu dramu znaju od prije i kako su sada jedna drugu određenim replikama podsjetile na tu dramu pa su ju krenule u tom bunilu i glumiti, polusvjesne toga što govore, potpuno i do kraja unutra involvirane. Ovim *Pravednicima* unutar našeg diplomskog provlačimo i pitanje moći i kako moć utječe na čovjeka. Obzirom da su i Mateja i Iva (likovi) osobe neizgrađenog self-esteema, osobe čija je osobnost i dalje dosta krhka, nije ni čudo da se pod pritiskom mijenjanja svijeta slamaju. Tako Iva prema svojoj osobnosti vrlo temperamente i vatrene osobe postaje „tiranin“, a Mateja sljedbenik Ivine tiranije koja potpuno pada u očaj: „*Išle smo prebrzo, ne ličimo više ljudima. Znam. Preuzele smo na sebe svu nesreću svijeta.*“⁷ Upravo ih i ta replika vrati u sada i ovdje, u realnost u kojoj i dalje nisu diplomirale, u realnost u kojoj su samo dvije studentice, dvije djevojke pune želja,

---

⁷ Camus, Albert, *Pravednici*

odnosno u realnost u kojoj su shvatile koliko i same mogu biti toksične, očajne, bijesne, neracionalne.

3.2. 3. Kraj kao manifest Thelmi i Luoise

Kada smo našoj sumentorici kolegica Tustanovski i ja rekle kako bismo voljele da nam se diplomatska predstava zove *One odlaze*, ona je, s osmijehom na licu, rekla kako smo ju upravo tim naslovom podsjetile na film *Thelma i Louise*, odnosno na zadnju scenu iz filma gdje one u autu bježe od policije, tj, one odlaze. Prema čemu? Prema nepoznatom, baš kao i naši likovi u našem završnom radu. Tustanovski i ja nikada prije nismo gledale taj film. Odlučujemo ga pogledati, prvi put svaka sama, a onda još jednom za zabavu zajedno. Potpuno se zaljubljujemo u taj film i te likove. Uviđamo kako likovi Thelme i Louise imaju sličnosti s nama privatno, ali i s našim likovima. U daljnjim razgovorima s našom sumentoricom učimo o tome zašto su likovi poput Thelme i Louise oni u kojima se možemo prepoznati, ukazuje nam koliko su dobro raspisani, oni nisu plošni, nego u sebi imaju sve dimenzije i dubinu koja ih čini snažnima, privlačnima za gledatelja. Zanimljivo je kako svaka akcija u tom filmu dolazi iz likova i njihovih odluka. To kako je u jednom trenutku Thelma ta koja se boji, a u drugom trenutku upravo ona barata pištoljem, možemo povezati s Ivom koja cijelu predstavu govori kako ne želi krenuti s diplomskim da bi na kraju ona bila ta koja pokreće revoluciju i tjera obje da diplomiraju. Louise na početku filma bude odlučna, ustrajna, ona je ta koja je odlučnija oko putovanja i koja nagovara Thelmu da krenu, baš kao i Mateja koja od početka pokazuje određenu sigurnost i snagu, ona je ta koja nagovara Ivu da diplomiraju. Kako se situacija zapetlja Louise postaje bojažljivija i na kraju Thelma je ta koja joj odlučno kaže:

„THELMA: Okay, then, listen. Let's not get caught.

LOUISE: What are you talkin about?

THELMA: Let's keep goin'.

LOUISE: What do you mean?

THELMA: (She looks towards the road.) Go!

LOUISE: You shure?

THELMA: Yeah. Get it.“⁸

Upravo taj zaokret u likovima, to „mijenjanje uloga“ unutar samih uloga je ono što je oduševilo kolegicu Tustanovski i mene u scenariju *Thelma i Louise*. Upravo to smo htjele dobiti u našoj dramaturgiji s našim likovima. Na taj način dobile su veću živost jer nisu jednolične, nego kao i sam život promjenjive i pomalo nepredvidive. Sam kraj naše predstave proizašao je kao manifest samom filmu gdje smo namjerno odlučile da Mateja i Iva krenu unatoč svim strahovima, na svoju vožnju prema zemlji diplomiranih. Naš Grand Canyon je upravo diplomski koji su sasvim slučajno na kraju riješile, a sada unatoč svemu što ih čeka, zajedno odlaze u jedno veliko nepoznato i što god da se dogodi na tom putu ostat će jedna uz drugu. „*Here's to having a great friend by your side as you lose your shit because going crazy alone is just not as much fun.*“⁹

4. ANALIZA LIKOVA

*„Snažni likovi privlače našu pažnju, bilo da ih srećemo u stvarnom životu, bilo da ih vidimo na ekranu.“*¹⁰

Profesorica Kovačić u jednom trenutku procesa otkriva nam postojanje knjige Andrew Horton, *Likovi – osnova scenarija*. Kroz čitanje knjige shvaćam koji je to blagoslov pisati nešto što osjećaš pod svojom kožom. Danas i kada pišem ovaj završni rad, sretna sam na poticaju koji smo u samom početku dobile od naše mentorice za stvaranje našeg vlastitog teksta. Sjećam se i danas njenih riječi kojima nam govori da smatra kako je autorski rad nešto što bi nama itekako dobro došlo, nešto u čemu bismo imale priliku uistinu se izraziti. Stvarno je pogodila! Kreiranje likova kroz papir je

---

⁸ Khouri, Callie, *Thelma i Louise*, citat preuzet iz filma, SAD, 1991.

⁹ Khouri, Callie, *Thelma i Louise*, citat preuzet iz filma, SAD, 1991.

¹⁰ Horton, Andrew, *Likovi – osnova scenarija*, CLIO, Beograd, 2004., str.9.

poseban osjećaj i imati priliku napisati duodramu gdje su dva lika osuđena na direktan odnos jedan s drugim i nemaju kuda pobjeći jedan od drugoga je nešto što me strašno privlači i inače u kazališnom i filmskom svijetu. Naše likove kolegica i ja smo kreirale inspirirane likovima Thelme i Louise iz istoimenog filma. Iako je to na van vrlo skriveno i nitko na prvi pogled to neće primijetiti kroz našu dramu, provlačimo referencu upravo na njih dvije.

„THELMA: I think I've gone crazy

LOUISE: You've always been crazy, this is just the first chance you've had to express yourself.“¹¹

„MATEJA: Nisam mislila da bi ikad mogle toliko skrenuti.

IVA: Ma imale smo mi to oduvijek u sebi.“¹²

Za priču nije potrebno da se to nužno vidi, ali kolegici i meni puno znači, ta priča o prijateljstvu. Njih dvije koje unatoč nesreći odlučno nastavljaju svoju vožnju baš kao što i Mateja i Iva na kraju odlučno zajedno odlaze na vožnju prema zemlji diplomiranih unatoč svakom strahu i budućnosti koja je neizvjesna. Ovdje su naše početne biografije Mateje i Ive, iz kojih smo sve dalje razvijale. Upoznajte ih!

---

¹¹ Khouri, Callie, Thelma i Louise, citat preuzet iz filma, SAD, 1991.

¹² Tustanovski, Mateja, Slavić, Iva, One odlaze, 2024.

4. 1. MATEJA

MATEJA, 23 studentica glume/glumica: Introvertirana, organizirana, sve na vrijeme, nesigurna, ili jako vesela ili jako ozbiljna, družba je družba, služba je služba, nikad nema vremena, ako nađe vremena za tebe, smatraj to komplimentom, melankolična, osjetljiva, prije se odmah na prvu vidjelo da je emotivna, sada više i ne baš, ali samo na prvu. Trenira, prije jer je mislila da mora, sada jer voli. Ima dugu smeđu kosu i skoro pa crne oči. Ne zna kako izgleda. Nekad ovako, nekad onako. Voli slatko. Svaki dan se čuje s mamom i tatom. Trpi dugo, ali kad zakipi, riga vatru, opeče i sebe i druge. Uči se biti sama sebi na prvom mjestu. Otkad radi na tome, ljudima se čini kao da je malo hladnija. Obitelj na prvom mjestu, sadašnja, ne buduća. Overachiever. Uvijek je govorila da ne razumije anksioznost, sada često piju kavu zajedno. Uvijek voli više. Barem je prije bilo tako. Kaže da puno čita, ali nije dugo. Ne pije kavu. Ne voli gorko. Uvijek joj savjetuju da ne bude toliko pristojna. Dobrog je smisla za humor. Pažljiva je prema ljudima u životu, ali pažljiva je i prema sebi samoj. Vjerojatno jer ju je netko u prošlosti jako povrijedio. Često se puta zna doimati hladnijom, ali to radi kako bi sačuvala samu sebe. Zidovi koje je izgradila su visoki i samo uporni ih mogu srušiti. Ponekad osuđuje, ali samo ponekad. Vjerojatno radi strogosti koju je izgradila prema sebi pa ju projicira na druge. Može biti strašno zabavna, ali je ta zabava rezervirana. Uvijek točna, uvijek na vrijeme, ne smije ništa propustiti. Vanjskom prividnom hladnoćom skriva prenežnu sebe. Želi se ostvarivati u očima drugih jer zbog nečega u svojim očima nikako da bude ostvarena. Mateja je lijepa djevojka vrlo ženstvenog tijela koje pokušava učiniti manjim jer su je uvjerali (mediji, mreže, autoriteti) da će tako biti uspješnija. A radi uspjeha će učiniti sve, prijeći preko sebe i tijela, mučiti se dovoljno da uspije.

4. 2. IVA

Iva, 23 studentica glume/glumica: ekstrovertirana. Odrasla je u dobroj obitelji. Nikada nije imala prevelikih trauma niti drama u životu, barem je tako mislila. Uvijek je imala potrebu i ima ju i danas sve oko sebe nasmiјati i samo da su svi drugi oko nje dobro. Pitanje zašto ima tu potrebu? Uvjeren je da nije dovoljno dobra ni u čemu što radi, iako to vješto skriva. Iva je marljiva djevojka koja vječito teži samodisciplini, nameće si mnoge zadatke i ciljeve koje mora ostvariti u određenom periodu, ako ne budu ostvareni na neki način se samokažnjava. Neke od tih zabrana joj pomažu, barem tako vjeruje, u njenom putu prema disciplini. Tako ostaje u svojim rukama kontrolirana. Nikada nije voljela nositi haljine, a onda je počela. Nije voljela peglati kosu, a danas voli da je što ravnija. Nikada nije mislila da je premršava, a onda je htjela biti ženstvenija. Nikada nije mislila da je debela, a onda je prestala jesti. Iva se kao mala bojala mraka i čudovišta ispod kreveta. Danas kaže da se ne boji, vjerojatno laže. Koga? Samu sebe, najviše i najčešće samu sebe. Često zna biti bezobrazna i to ju izjeda. Ne želi biti takva, a onda opet bude. Zvrkasta je i vesela. Obožava plesati. Voli uvijek sve potvrditi dva puta. Ili tri, četiri. Često daje više nego što dobiva. Cijeni iskrenost. Prije je bila povodljiva, radi na tome. Ne voli kašnjenje jer je mrzila kada je kasnila. Riskira, ne strahuje od zemaljskih stvari. Ne boji se ljudi; ili? Uvijek se baca na glavu. Filmofil je. Draži su joj prijateljski odnosi od onih romantičnih. Kad prijateljski odnos postane romantičan, nastane panika. Kad se o panici radi, često paničari. Vozi po propisima samo jer postoji policija. Da ne postoji policija, već bi ona bila maher. Boji se visoke razine šećera u krvi. Samim time se boji i banana. Ali ne uvijek. Samo na prazan želudac. Zapravo ima 9 godina, ali u najboljem smislu te izjave. Brzopleta je od potrebe da bude brza. Pije kavu. A onda ju ne pije. Zbog srca. I straha od visoke razine šećera u krvi. U zadnje vrijeme je najponosnija kad priopćava ljudima da je počela jesti meso. Zašto ga je prestala jesti? Ma ne pitaj to.

4.3. SLIČNOSTI I RAZLIKE

„Scenario zasnovan na likovima ne opisuje te likove kao statično stanje postojanja, već kao dinamički proces nastajanja koji ćemo nazvati karnevalskim: karnevalsko opisuje stanje kretanja, neprekidne promene u kojoj prepoznajemo da je lik sazdan od mnogih glasova koji su u nama, od kojih svaki ima svoju istoriju, potrebe, ukus, ograničenja, radosti i ritam.“¹²

SLIČNOSTI	RAZLIKE
POSAO: ambiciozne, nesigurne, vrijedne, točne, mali strojevi,	Iva: često se zacrveni Mateja: bolje skriva nesigurnosti
ODNOSI: people pleaseri, posvećene, odnosi s roditeljima vrlo bitni	Iva: toplija, ekstrovert Mateja: hladnija, introvet
ZDRAVLJE: skincare, gym, zdrava prehrana, vječiti slatokusci	Iva: naginje ka hipohondriji Mateja: često ima prijelome, negira traume

---

¹² Horton, Andrew, Likovi – osnova scenarija, CLIO, Beograd, 2004., str. 18.

KARAKTERI:

„Karakterizacija likova jedna je od osnovnih zadaća dramskog pisca. Ona gledatelju pruža mogućnost predočavanja i/ili zamišljanja dramskog univerzuma, dakle mogućnost uspostave efekta zbiljskog, pazeći pritom da lik i njegovi doživljaji budu uvjerljivi i vjerodostojni. Karakterizacija posredno objašnjava motivaciju i djelovanje karaktera. Raspoređena je duž cijelog komada, budući da se karakteri uvijek razvijaju polagano. Osobito je naglašena i bitna u ekspoziciji i organizaciji proturječja i sukoba. Međutim, motivacija i karakterizacija svih likova nikada nam nisu u potpunosti poznate, i to srećom, jer smisao komada uvijek je nejasna rezultanta njezinih karakterizacija. Gledatelj mora sve uzeti u obzir i sam odrediti vlastito viđenje karaktera (perspektiva).“¹³

MATEJA: živčana, cinična, hladnokrvna, draga, tvrdoglava, uporna, emotivno inteligentna, zatvorena, socijalno vješta po potrebi, visokih moralnih vrijednosti, logična i iracionalnoracionalna, trudi se biti što objektivnija - VAGA/RIBA

IVA: senzibilna, emotivno inteligentna, paničarka, ljubazna, draga, socijalno otvorena, obožava ljetu i partije, neoprezna, često bezobrazna, ne baš logična, kontradiktorna sama sebi, brzih promjena raspoloženja - LAV/RAK

---

¹³ Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., str. 154.

5. RAD NA ULOZI

Naša potreba za iluzijom vezana je, kao što je to pokazao FREUD, za našu potrebu za užitkom i za dvostruko poricanje. Naime, mi znamo da nismo lik, pa ipak mislimo o tome što bi bilo da jesmo (MANNONI, 1969.). Kao što je to Hamlet dobro znao, kazalište je mjesto povratka potisnutog. Užitak koji pružaju iluzija i identifikacija proizlazi iz naše svijesti da je onaj kojeg vidimo tek netko drugi, te da ne vjerujemo u iluziju sadašnjosti, nego u najveću ruku u iluziju koju je neko prošlo „ja“ („ja“ djeteta) moglo nekoć negdje osjetiti. Ugodno je prisustvovati „bez štetnih posljedica događajima koji bi u stvarnom životu bili bolni. Iluzija umanjuje bol zahvaljujući našem uvjerenju da, prvo, na pozornici djeluje i pati netko drugi, a ne mi, te drugo, da je to samo igra koja nikako ne može štetiti našoj osobnoj sigurnosti“ (FREUD, 1969., sv. 10: 163).¹⁴

Kreirao lik pišući tekst na papir i misliš da ga znaš, a onda uđeš u prostor i shvatiš da ga još nisi ni upoznao, shvatiš da ti je i dalje nego što si mislio i bliži u isto vrijeme, shvatiš da si ga cijelo vrijeme imao samo u ideji, a sada s njime treba živjeti. Iz lika je sada potrebno kreirati ulogu, a onda ulogu na sceni živjeti. Na početku rada kako bi mi bilo lakše u stvaranju uloge postavljam si pitanja i odgovaram na njih sukladno na naš tekst *One odlaze*. U jedno sam sigurna – što više upoznajem svoju ulogu, to se više i zaljubljujem u nju.

„Stanislavski je znao govoriti da je dobar znak ako se glumac može „zaljubiti“ u svoju ulogu prije nego što je zapravo počeo raditi na njoj...Ta odanost, ta ljubav, mogla bi se bez ikakve dvojbe nazvati „šestim čulom“, što nekima omogućuje da vide i osjećaju stvari koje drugima ostaju skrivene.“¹⁶

---

¹⁴ Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., str. 134.

¹⁶ Čehov, Mihail, Glumcu – o tehnici glume, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2004.

5.1. PITANJA I ODGOVORI

„I'm curious about other people. That's the essence of my acting. I'm interested in what it would be like to be you.“¹⁵

Što Iva želi?

Iva želi izbjeći diplomiranje.

Zašto želi to što želi?

Zato što se boji onoga što ju čeka ili ne čeka nakon što diplomira.

Koje su okolnosti u kojima djeluje?

Iva je djevojka rođena u znaku lavu, a podznak raka. Na van se često doima samouvjerenom, jakim i pomalo bezobraznom. Ima 22 godine, u srpnju će taman napuniti 23. U njenoj je obitelji manje/više sve stabilno, s mamom ima sasvim uredan odnos, a s tatom je već teže. Zapravo je sličnija tati i tvrdoglavost je naslijedila od njega, možda baš zato njih dvoje ne funkcioniraju najbolje. Ima stariju sestru Josipu. Iva je totalno drugačija od Josipe i nikada nije imala osjećaj da ju Josipa može do kraja razumjeti. Unatoč ogromnim razlikama između njih dvije jedna drugu vole beskrajno, ali se Iva nikada nikome ne povjerava do kraja pa tako ni Josipi. Zapravo voli u Josipinim očima biti bolja i samouvjerenija nego što je, općenito ima problem s pokazivanjem svoje slabije strane. Iva od 11 godine zna da želi jedno, biti glumica, gledala je na taj svijet vrlo utopijski i sanjala o glumi kao igri. Kada je upisala akademiju, shvatila je da taj svijet nije onakav kakvim ga je ona zamišljala, svejedno ne odustaje. Odrasta, gubi i pronalazi sebe. Još jače ide naprijed, sve do trenutka kada treba diplomirati, sve do trenutka kada treba napustiti sigurnost koja se zove fakultet. Boji se onoga što ju čeka ili ne čeka vani. Na fakultetu je postala najbliža s Matejom,

---

¹⁵ Streep, Meryl, https://www.brainyquote.com/quotes/meryl_streep_369284

shvatila je kako s njom ima najviše sličnosti, povezuje ih ambicija i ljubav za glumu, ali i brojne nesigurnosti koje obje dijele. Nerado pričaju o tome, to su teme koje bolje ne spominjati.

A što se dogodi kad ih se spomene? Iva često zna biti bezobrazna iz vlastite nesigurnosti, iz osjećaja nemoći nad situacijama koje joj se događaju, boji se gubitka kontrole, a u zadnje vrijeme stvari joj izmiču kontroli, u zadnje vrijeme sve stavlja na kocku i preispituje. U zadnje je vrijeme toliko nesigurna da kada bi joj netko rekao da je sunce plavo, stala bi i pomislila kako je cijeli život ona u krivu, stala bi i razmišljala je li sunce uistinu plavo i zašto ga ona vidi drukčijim. Radi te nesigurnosti koju ima, u stresnim situacijama počinje lagano pucati. Tako i u trenutku diplomske predstave pred publikom obuzima ju veliki strah i sve što želi je zeznuti i sebe i Mateju, želi da nešto pođe po krivu da ne bi diplomirale. Jer ako diplomira, onda znači da ide prema nepoznatom. Zadnji put je takav strah osjećala dok je bila mala i kada je dobila svoju sobu. Kada bi išla spavati, nastao je mrak i sva su čudovišta oživjela. U zadnje vrijeme ima osjećaj da je mrak sve bliže njoj, a da čudovišta samo čekaju da ih se probudi.

Koji ju životni događaj najviše određuje?

Ona bi odgovorila ovako: „Moje samo rođenje, rođena sam 25. srpnja 2001. u 04:40. Mama me jako dugo radala, kaže da se oporavljala tjednima. Očito se baš i nisam lako dala. I da...događaj koji me najviše određuje...teško je odlučiti...vjerojatno prvi puta kad sam stala na scenu. Da. Taj događaj.“

Koja su individualna određenja koja karakteriziraju Ivu?

Iva je strašno nesigurna u sebe, a sigurnost pokušava naći u drugima. Zato kada drugi pogriješe bude strašno bezobrazna jer ne prihvaća ni kod sebe greške, teško joj pada suočiti se s time. Želi biti savršena, a daleko je od bilo kakve harmonije.

Koje su najizraženije distinktivne crte Ive?

Vesela je, lažno vesela, od potrebe da se ne suoči s tugom. Bezobrazna je i često pretjera. U čemu? U šali. Zvrkasta je i brzopleta jer se boji tišine i odmora.

Koje osobne crte ju čine samopouzdanom?

Samopouzdana je kad pleše, tad zaboravi na sve.

Koji su Ivini najveći kompleksi?

Nekada se brinula da je deblja nego što bi trebala biti pa je smršavila, a onda se bojala da je premršava pa se odlučila udebljati. Cijeli život joj govore da nije dovoljno dobra. Tko? Učitelji, dečki, prijatelji, prijateljice. Zato sada sve što želi je biti dovoljno dobra, biti najbolja.

„Da, ja sam mislila da jednom kada si u njihovim očima talentirana, pametna, lijepa. Jednom kad te prihvate, jednom kad te primijete, kad vide da si napokon vrijedna spomena, kad vide da si vrijedna njihove pažnje. Jednom kad kažu: „Wow, ona ima ono nešto!“ Mislila sam da tad svi problemi nestaju.“¹⁶

Koje obrambene mehanizme Iva koristi kada se nađe u situaciji u kojoj se ne snalazi najvjestije?

Smije se.

Uzor?

Clara Gordon Bow.

Uzrečica ili citat koji bi ju najbolje opisao?

And when I'm done I'm gonna dance my ass off into the night.¹⁷

Najdraža pjesma, knjiga, film, predstava, knjiga, slika i sl.

Najdraža pjesma - Nina Simone: Sinnerman

---

¹⁶ Tustanovski, Mateja, Slavić, Iva, One odlaze, 2024.

¹⁷ Chazelle, Damien, Babylon, citat preuzet iz filma, SAD, 2022.

Najdraža knjiga – Marina Abramović: Prolazim kroz zidove

Najdraži film – Jean-Luc Godard: Ludi Pierrot

Najdraža slika – Gustav Klimt: Smrt i život

Što Ivi uistinu treba?

Iskrenost prema samoj sebi, suočavanje sa strahovima, odlučnost.

„Morate poznavati vaše likove dovoljno dobro da biste znali gde je granica kada se više ništa o njima ne može saznati. Luis Bunjuel je to izrazio na sledeći način: „Mene prestravljuje taj nagon da se sve razume“ (1983., 175). Vi ne smete previše da pojednostavite način predstavljanja vaših likova. Ukoliko otkrivete, kako to kaže reditelj Robert Breson, samo ono što se može objasniti, tada vaši likovi neće imati onu punoću koju bi imali ako biste nagovestili ono što se ne može u potpunosti pokazati, objasniti, uhvatiti.“¹⁸

Sve ove informacije nisu mi pomogle u stvaranju situacija s kolegicom Tustanovski u prostoru, ali mi pomažu objasniti poziciju mog lika i iz koje pozicije djeluje. Zašto radi to što radi, npr: zašto odugovlači igranje diplomatske predstave, zašto provocira Mateju, zašto na momente bude bezobrazna? Odgovore na ta pitanja sada imam jer posjedujem dovoljno informacija da znam kako bi moj lik reagirao i na koji način. Nakon što sam iznijela te informacije na papir, bilo mi je lakše i u izboru radnji koje Iva obavlja te mi je bilo i zabavnije i učinkovitije birati govorne radnje. Napokon sam na probama zahvaljujući tim informacijama dobila osjećaj da stvarno sada znam svoj lik, njegovu poziciju, znam kako reagirati.

---

¹⁸ Horton, Andrew, Likovi – osnova scenarija, CLIO, Beograd, 2004., str.55.

5.2. DNEVNIK ULOGE

„Kako prići ulozi? Ima nekoliko načina prilazjenja tom problemu. Jedan je od njih uporaba vaše imaginacije.“¹⁹

Na četvrtoj godini studija počela sam prvi puta pisati dnevnik uloge. Prvi je nastao kada sam pisala dnevnik za ulogu Kristine iz komada *Gospođica Julija*. Upravo to pisanje iz pozicije same uloge o nekim događajima koji naizgled nemaju nikakve veze s predstavom je nešto što je meni strašno pomoglo. To otkriće da ti znaš svoju ulogu vrlo dobro i prije trenutka njenog bivanja na sceni je oslobađajuće. Pomaže mi u stvaranju određenog samopouzdanja u svoj kreativni rad kreiranja uloge. Obično kada igram ulogu, automatski mi krene raditi mašta i već zamišljam kakvo joj je djetinjstvo bilo, kakve roditelja ima, ima li sestru ili brata, koliko ih je u obitelji? Kakve odnose ima s prijateljima? Kakav odnos ima sama prema sebi? Naravno puno toga nude i sami tekstovi iz kojih iščitavamo naše uloge, ali puno toga je danu glumcu da on svojom maštom stvori taj novi život. Najčešće kada pišem dnevnik uloge, jednostavno krenem pisati u bilježnicu ono što mi dolazi prvo napamet, znam neke okvire unutar kojih moj lik djeluje i prema tome pišem. Krenem maštati i pisati priče iz života uloge koje me i zabave, neke me potpuno rastuže i pomognu mi da još bolje mogu razumjeti neke postupke svoje uloge, a koje prije možda ne bih mogla opravdati. Pisanje dnevnika donosi mi samo veću sigurnost u moju ulogu. Jer tko ju onda može bolje znati nego ja? Dnevnik gotovo uvijek pišem u prvom licu, dakle potpuno iz lika. Kroz dnevnik saznajem i mnogo tajni koje lik možda čuva u sebi, saznajem nešto o njemu što ni partner na sceni ne zna, ni redatelj, a kamoli publika. *„Scenario zasnovan na likovima ukazuje da izvan suštinskih obeležja i iskustava postoji tajna i carstvo nerazrešenog – oblast koju ne možemo u celosti ili do kraja spoznati, razumeti, prigrliti.“²²*

---

¹⁹ Čehov, Mihail, Glumcu-o tehnici glume, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2004.

²² Horton, Andrew, Likovi – osnova scenarija, CLIO, Beograd, 2004., str. 25.

5. 3. O PROBAMA

„Nakon svih naših proučavanja, odlučujemo se za ono koje nas vodi u djelovanje.“²⁰

Probe, jedan dan uspiješ, drugi ne, padneš, ustaneš se i tako u krug. Većinom imam osjećaj da kad god radim ulogu, to je ovakav put. Nikada nisam sto posto sigurna u svoj produkt, nisam sto posto sigurna je li to ono što želim i uvijek nađem prostora za daljnji napredak. Nekada je to dobro jer svaku probu otkrijem nešto novo o ulozi, a nekada je umarajuće. Sada je potrebno fiksirati ono što smo ponudile i prodisati u igri koju smo započele, izdržati do kraja. Imamo tri tjedna do igranja diplomske predstave. Što mora biti bolje? Gdje su mi zaostaci?

Primjećujem da napokon idem do kraja, u dijelovima u kojima Iva postupa bezobrazno prema Mateji bilo mi je teško napraviti te brze prijelaze koje ova uloga zahtijeva. Ima prečeste promjene raspoloženja i emotivno je poput rolercostera. Viče na Mateju, a onda se ispričava svojim postupcima, jedan tren je flegmatična oko diplome (barem tako izgleda), drugi tren paničari.

U probama smo došle do kraja, postavile kostur, sada je potrebno na to dodati meso. Počeo se stvarati odnos između Mateje i Ive, ali ono što je u ovom trenutku ključno je linija uloge. Točnije bi bilo reći sada je potrebno dobiti luk u predstavi, kako dolazi do ključne točke, koja je ključna točka predstave, gdje je prekretnica i iz čega ona ide? Vrhunac predstave dolazi kada Mateja Ivi kaže: *„Ti zapovijedaj, ja ću te slušati.“²¹* Mateja se ovdje sjeti Pravednika i poveže ih s njima dvjema, Iva ovdje potpuno povjeruje u riječi koje govori i prihvati ih kao svoje vlastite. Prvi puta u ovome trenutku Ivi netko daje direktnu moć. Iva sada može upravljati onako kako želi. Uvjerava Mateju (time i samu sebe) na revoluciju, a želi dizati revoluciju jer mrzi i strahuje od svijeta u kojem se nalazi, ne shvaćajući da strahove i svu ružnoću svijeta kreira vlastitom glavom. U jednom trenutku ozbiljno nasrne na Mateju vrijeđajući ju (*„Ti sumnjaš u to da će čovjek tada oslobođen od svih tirana i svake predrasude podići prema nebu svoje božansko lice. Da. Ti ne vjeruješ u revoluciju.“²²*). Odmah zatim uplaši se same sebe i svoje okrutnosti. Prvi put je pustila svoj bijes do kraja. Matejine riječi: *„Ne ličimo više ljudima“* ju potresu i Iva se ovdje nakon toga prvi puta

---

²⁰ Goethe, <https://izreke.net/johann-wolfgang-von-goethe/>

²¹ Camus, Albert, Pravednici

²² Camus, Albert, Pravednici

suoči sa svojim najvećim strahom, a koji je uzrok svih ostalih. Iva već neko vrijeme ne postupa racionalno i njene su radnje i riječi nepovezane za situacijom. „*Ne ličimo više ljudima? ... Ljudi ... Mateja ja ih se bojim. Bojim se, svega se bojim. Kao da su opet čudovišta oko mene. Ne želim spavati sama, bojim se mraka ispod kreveta. I mraka u sobi. Želim opet biti dijete. Hoće moje dijete jednog dana biti sretno?*“²³ Nakon tog trenutka Mateja odustaje, a Iva to tumači kao izdaju, dolazi do velike točke pucanja, osjeća se izdano i potpuno samo. U ovom trenutku ona prvi puta priznaje Mateji da je cijelo vrijeme lagala, da je samo odugovlačila da ne bi krenule igrati diplomsku predstavu: „*Da, znala sam tekst od početka. Lagala sam ti. Nisam htjela da igramo jer se bojim, jer sam jebena kukavica, sjebala sam i tebe i sebe.*“²⁷

Sada kad znam glavnu točku u kojoj dolazi promjena, moram vidjeti kako voditi svoj lik do te točke. Ako je Iva osoba s čestim promjena raspoloženja, njena linija kroz predstavu je krivudava, neprestano je i crna i bijela. Budući da je na van bezobrazna i u jednom trenutku ozbiljno uvrijedi Mateju dirajući joj u slabiju točku, bilo mi je potrebno naći momente u kojima će se vidjeti da je zapravo uplašena i nesigurna. Bilo mi je potrebno naći taj kontrast u njoj: Iva koja bude bezobrazna i opasna i Iva koja je uplašena, plačljiva djevojčica.

Kroz rad na ulozi našla sam 10 potencijalnih mjesta proboja, kako sam ih nazvala i jedan najveći proboj koji je mjesto o kojem sam pisala iznad, mjesto priznanja. Što je mjesto proboja? Mjesto proboja je trenutak u kojem Iva eksplodira, budući da djeluje kao vulkan, kipi, kipi pa eruptira. Proboji idu od slabijih prema jačima i zadnji u kojem potpuno izgubi kontrolu. U tim probojima sam tražila da pokažem sve njezine slabe točke i traume koje je vode do straha od diplomiranja, a koji je zapravo simbol straha od odrastanja.

TOČKE PROBOJA:

1. spoznaja o završavanju jedne životne ere
2. suočavanje s mišljenjima drugih

---

²³ Tustanovski, Mateja i Slavić, Iva, One odlaze, 2024.

²⁷ Tustanovski, Mateja i Slavić, Iva, One odlaze, 2024.

3. suočavanje s vlastitim negativnim mislima
4. izazivanje Mateje i otkrivanje kompleksa
5. suočavanje s problemom prehrane
6. uvjeravanje Mateje da ne vrijedi diplomirati
7. dizanje revolucije
8. odustajanje od revolucije i odluka o diplomiranju
9. provociranje sebe i Mateje na korak naprijed
10. priznavanje straha

Te točke proboja su za moj lik pokretači radnji i promjena, kroz njihovo imenovanje bilo mi je lakše kreirati liniju uloge i u probama biti sigurnija na kojim mjestima pucati.

Sljedeći zadatak koji si zadajem je da Iva mora što bolje i vještije skrivati svoj strah od diplomiranja od Mateje. Ako uzmemo pretpostavku da je Iva osoba koja je navikla skrivati svoje strahove jer se boji pokazati ranjivu stranu sebe to znači da je vrlo vješta u tome međutim, ako ona tako dugo skriva svoje strahove i ne povjerava se nikome, onda je pitanje koliko dugo može izdržati i na koji način se manifestira to taloženje strahova u sebi.

Kroz probe sada igram duplu igru, publika mora primijetiti da odugovlačim igranje diplomske predstave (ne moraju nužno znati zašto, iako mogu pretpostaviti), a Mateja to ne smije primijetiti ili i ako primijeti, Iva ju mora uvjeriti da će krenuti igrati predstavu čim prije samo da obavi svoje završne pripreme npr. „Mateja mogu li plssss popiti još vode prije nego krenemo?“ Zapravo Iva misli: „Mateja, sad ću odugovlačiti kako god znam makar morala popiti litru vode samo da ne krenemo igrati.“

Iva ima u svome karakteru onu „ili sve ili ništa“ i to pokušavam da se vidi u njenim reakcijama koje su dosta ekspresivne i bježe joj koliko god ih nekad htjela skrivati, pogotovu ljutnju i bijes.

Uz sve to Iva u sebi ima crtu pozitivne ludosti, onu koja pokreće i osim što može biti vrlo destruktivna i prema sebi i okolini također može biti i vrlo aktivna i afirmativna. Sljedeći mi je zadatak naći te crte u njoj, one koje isijavaju dobrotu, zaigranost i veselje.

Kada o Ivi razmišljam kao o životinji, vidim crnu panteru, u ovom slučaju panteru na izmaku svojih snaga, onu koja nije svjesna svojih mogućnosti i jačine. Intuicijski sam izabrala panteru, nisam pretjerano razmišljala o tome. Ali daljnjim istraživanjem pokazalo se kao dobar odabir. Ono što mi se posebno učinilo zanimljivim je da pantera bolje vidi u mraku, a zanimljivo je kako Iva pred kraj predstave, kada potpuno dovede do ludila i Mateju i sebe i obje ih potpuno izmuči, tek onda odluči diplomirati, tek onda joj se upali lampica da ona to zapravo MOŽDA i može, kada se dovede do stanja potpunog kolapsa. Kao da bolje vidi u kaosu, u mraku ono što je ispravno, a u ovom slučaju to je diploma kao preuzimanje odgovornosti nad svojim životom.

6. PARTNERSKI ODNOS

„Gluma je čin samoopredjeljenja i samoodređenja i ostvaruje se između najmanje dvije ličnosti vezane nekom obostrano važećom akcijom kao igrom.“²⁴

U svojoj sobici, unutar četiri zida zamisliš kako ćeš nešto napraviti sutradan na probi, a onda dođeš, partner ponudi nešto drugačije, a ti se moraš odreći svoje „predobre“ ideje koju si imao u glavi i moraš reagirati na ono što partner nudi. I onda nastane nešto puno bolje od onoga što si zamislio u mraku svoje sobe i svojih misli. To je partnerska igra, kad se zaigrate, kad oboje iznenadite sami sebe, kad osjetite da ste tu jedan za drugoga.

Mateja i ja pisale smo tekst i tu stvorile partnersku igru, sumentorica Jelena Kovačić nam je rekla da se ne primjećuje da su tekst pisale dvije osobe, već jedna. To je valjda dobro, mislimo. Dobile smo koherentnost teksta i uspjele uskladiti frekvencije.

---

²⁴ Stjepanović, Boro, Gluma I – rad glumca na sebi, UNIVERZITET CG, Podgorica, 2005.

Naše početne probe, a koje su bile čisto improvizacijske, više su nam služile kao partnersko povezivanje, a ne za likove i naš budući produkt. Na tim početnim probama smo se vrlo dobro slušale i iako nikada nismo na Akademiji imale niti jedan zajednički glumački zadatak gdje smo bile u direktnoj igri jedna s drugom, vrlo brzo smo se prepoznale.

Međutim kada je došao trenutak postavljanja mizanscena, krenule su lagane nesuglasice, ali stvar je toga što smo zaboravile reagirati iz igre na nekoliko proba, već smo išle racionalno postavljati i iz glave kreirati scenu, a to nije put. Ono što mislim da je put prema rješenju jest igra. Primanje impulsa, odgovaranje na njih, ne glumiti da gledaš, nego uistinu gledati, ne glumiti da slušaš, nego uistinu slušati. Biti prisutan. Na svakoj probi. Sada i ovdje. Glumiti u pauzama, u međusobnim pogledima. Uspjele smo pustiti Mateju i Ivu (likove) da žive u toj crnoj prostoriji, a Mateju i Ivu privatno bismo ostavile u kampusu, gdje su uz capuccino komentirale izvedbu i davale savjete jedna drugoj. Jedna od druge tražile su kritike i savjete gdje i kako bolje, vidi li ona potencijal u mom liku, kojeg sam ja možda preskočila i obrnuto.

Dani su prolazili brzo, a partnerski je odnos polako, ali sigurno napredovao. Naše uloge počele su dobivati svakom probom novi sloj, a svakim novim slojem njihov je odnos bio bogatiji i istinitiji. Shvatile smo da im je odnos puno složeniji, nego nam se to na prvu činilo. Shvatile smo da tu osim velike ljubavi i prihvaćanja ima često i netrpeljivosti, shvatile smo što najviše živcira Mateju kod Ive i obrnuto. Dobile smo jedan autentičan prijateljski odnos.

U ovom poglavlju bila bih neiskrena kada ne bih spomenula one trenutke u kojem smo i kolegica Tustanovski i ja bile uvjerene da ne odgovaramo glumački nikako jedna drugoj. Mislile bismo kako se doslovno ne možemo sporazumjeti, imale bismo osjećaj da pričamo potpuno dva različita jezika i tako je često znalo biti, posebno kada bismo davale komentare na prethodno odigranu scenu, kao da jedna drugoj nikako ne možemo objasniti misli. Frustriralo bi nas to, a onda shvatimo da nam treba lagani odmor. Recept za hitne slučajeve poput ovih koji apsolutno nikada ne razočara – sladoled. Nakon sladoleda se vratimo, uđemo u prostor i najednom stvari profunkcioniraju, imamo osjećaj kako su nam partnerski polariteti apsolutno usklađeni, naše frekvencije šire jednake vibracije, a pogledima komuniciramo.

Ono što sam ovime zapravo htjela reći je da smatram da je za kreativan rad apsolutno potrebno i ono „let it go“, a koje je mnogim glumcima pa tako i meni teško primijeniti. Napraviš cijeli posao, daš se u istraživanje svoje uloge, na probama pokušavaš, nešto funkcionira, nešto ne, stvari se lagano postavljaju, kostur nastaje i sada uz sve to dodaj „ono nešto“, ono u pauzama, ono između redaka, ono što zovemo glumom. A to što zovemo glumom ponekad je samo potrebno pustiti, pustiti kreativnoj struji da te obuzme jer više nema mjesta racionalizaciji, ona u jednom trenutku (ako s njome pretjeramo), apsolutno umori. Potrebno je pustiti se, potrebno je vjerovati da će stvari sjesti na svoje mjesto. I potrebno je pomiriti se s time da u jednom trenutku stvari više nisu u našoj moći. Napravio si sav posao i znaš sve radnje, ali dalje je potrebno prepustiti se igri. Treba prihvatiti da na to ne možeš utjecati, ima dana kada imaš izvedbu i igraš ju identično kao i jučer, ali izvedba nema „ono nešto“ što je jučer imala. Zar ne? Cilj je da upravo „ono nešto“ isprovociramo svojim radom i istraživanjem, a onda se na sceni možemo i apsolutno pustiti. Nije li u tome i ljepota kod glume, što te može iznenaditi, što je na neki način, neizvjesna i koliko god je pokušavao usavršiti, nikada ju nećeš razumjeti do kraja. Uvijek će ostati tajna koliko god je ti proučavao.

U samom „finalnom tjednu“, u kojem su naše profesorice bile s nama na probama, podsjetile su nas upravo na to, da se pustimo situacijama, da idemo do kraja u igri koja je scenski postavljena. Profesorica Tomić nam govori kako ovakva vrsta teksta od nas zahtijeva autoironizaciju, autorefleksiju i radikalizaciju u našoj igri. Govori nam kako publika mora i sama biti zbunjena, moraju se pitati rugamo li same sebe ili nas uistinu boli ono o čemu pričamo. Podsjeća nas na ono ako na sceni gledaš, onda gledaj, a ne glumi, ako plačeš, plači, ako vrištiš, onda stvarno vrišti, ako se smiješ smij se itd.. Govori nam da sve što imamo na sceni iskoristimo do kraja, da se sa svime što ponudimo zaigramo. Podsjeća nas i na to da je u ovoj formi bitna igra na publiku, da ne zaboravimo da osim partnera koji je s nama na sceni, moramo komunicirati s publikom, a ne se zatvarati od njih.

Taman kad pomisliš da si došao do nekih dobrih rješenja dođe do tebe mentorica i ukaže ti na još više mogućnosti, na cijeli mogući svijet unutar vaše igre. U tom tjednu podsjetila nas je na to da rad na predstavi nikad nije dovršen i da maštati možemo i van granica onoga što mi poznajemo, provocirala nas je da se u našoj igri prepustimo sceni, da igramo stvarno kao da nitko ne gleda. Paradoksalno, naravno, kao i sve u životu. A gluma je tu kao što Hamlet kaže da drži prirodi ogledalo. U prirodi (životu) kada smo obuzeti velikim emocijama razmišljamo li tada o tome jesmo

li pretjerani? Ne. Samo jesmo. U danom trenutku postojimo i osjetimo. Profesorica Tomić i na svojim satovima i u ovome procesu, uvijek me podsjećala na to; da postojim, da osjetim; da samo budem; da ne glumim dok glumim.

7. TIJELO I POKRET

„Glumčeva akcija u prostoru nije samo običan pokret, nego ono što je prema definiciji: razložna djelatnost u sukobljenom odnosu s prostorom kao s mjestom ili s njegovim posebnim individualizacijama u vidu drugih djelatnih lica ili predmeta.“²⁵

Nakon nekoliko proba shvatila sam kako bi mi Iva u tijelu trebala biti dosta spretna. Pojačala sam radi toga svoje treninge u teretani, da fizički budem spremnija za izvedbu. Brojne situacije zahtijevale su „glumu cijelim tijelom“. Tako se Iva u jednom trenutku tuče, a u drugom pleše, u jednom trenutku njeno tijelo mora biti čvrsto, stameno, a u drugom brzo, lepršavo, energetski razbacano. U jednom trenutku ona imitira sirenu pa sam morala naći i „vodene“ pokrete u tijelu. U drugom trenutku Iva postaje „vođa pokreta“ pa sam tu tražila čvrstoću i zemljanost. Ako ćemo ići kroz četiri elementa Iva ima najviše vatre u sebi, ali određene okolnosti stavljaju ju u situaciju kada je voda (sirena), zrak (lepršava je uvijek kada se boji, razbacane energije), zemlja (kada je vođa pokreta) i vatra (kada pleše, kada potiče na revoluciju, kada bježi od Mateje, kad ju provocira, kada iskače kroz prozor).

U odlukama postupa poput vatre pa sam tako tražila da svaki puta kada postaje odlučna pri određenim radnjama njeno tijelo postaje samouvjerenije, jače i aktivnije.

Zašto sam se odlučila da Iva igra u haljini? Radi mnogih razloga, a o tome više u poglavlju 11.KOSTIM. Svakako mi je to što je u haljini dodalo još više zanimljivosti igri, kako se u toj haljini ponaša, sjedi li onako kako se očekuje da djevojka sjedi u haljini, posebno mi je zanimljivo to što se tuče u toj haljini. Zanimljivo mi je bilo poigrati se time kako tu haljinu nosi na samom početku predstave, kad ju tek publika primijeti, a kako dalje kroz predstavu.

---

²⁵ Stjepanović, Boro, Gluma I – rad glumca na sebi, UNIVERZITET CG, Podgorica, 2005.

Na svojim probama sam u vezi tijela često primjenjivala Čehovljevu tehniku. Tehniku rada sa imaginarnom životinjom.

Na Akademiji sam prošla pokret kao predmet koji me naučio više koristiti svoje tijelo i postala sam ga puno svjesnija. Tehnika Grotowski, a s kojom sam se upoznala prošle godine na nastavi s profesorom Jasminom Novaljakovićem i asistentom Marijanom Josipovićem, dodatno mi je ukazala veliku važnost glumčeva tijela i koliko je rad na tijelu bitan. Ono je prvo što se primijeti kada glumac ulazi na scenu. Način na koji ulaziš već mora biti u skladu s tvojim likom i kodom predstave. Naučila sam kako je jako važno brinuti se o tijelu, o kondiciji i snazi. U isto vrijeme paziti da je ono lagano, a opet aktivno i spremno za igru, spremno na transformacije.

Što se samog pokreta tiče s kolegicom Tustanovski i sa mnom radio je kolega s Odsjeka za neverbalni teatar Josip Bišćan, pomogao nam je u osmišljavanju tučnjave i postupno nas vodio pokazujući nam elemente i trikove kako da izgleda što realnije. Tehničkim radom na tuči postale smo sigurne u ono što radimo i samim time sigurnije da se nećemo ozlijediti, a onda smo bile spremna tu istu tučnjavu (zapravo koreografiju) zaprljati i učiniti ju realnijom i surovijom što nam je išlo u prilog priči.

8. GOVOR I GLAS

„Glumačka dikcija predstavlja mnogo više od obične, više-manje uvjerljive, prezentacije glumčeve vještine. Ona se nalazi na sjecištu između fizičkog čina izgovaranja teksta i intelektualne interpretacije teksta. Dikcija je glasovna i tjelesna realizacija jednog od mogućih značenja teksta. U tom smislu, glumac je zadnji autorov i redatelj glasnogovornik jer izgovara tekst utjelovljujući ga scenski i propuštajući ga kroz svoje tijelo.“²⁶

Od samog početka svog školovanja na Akademiji bavim se svojim glasom i njegovim

---

²⁶ Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., str. 57.

specifičnostima. Učim i otkrivam brojne vježbe za razgibavanje vilice i zagrijavanje glasnica. Učim kako disati na dijafragmu i kako pustiti svoj glas, i govorni i pjevački.

Radi specifičnosti moje vilice imam i specifičan govor na kojem je bilo potrebno više raditi. Npr. glas „s“ nisam izgovarala najbolje i glas „ć“ u kombinaciji s nekim drugima mi je također predstavljao probleme. Tako sam naučila da svoj govorni aparat trebam razgibavati svaki dan, svoje sam vježbe zagrijavanja glasa uvrstila u svakodnevnu rutinu te također vježbe razgibavanja mišića lica. Shvatila sam da su one vrlo važne za mene jer imam osjećaj da mi je tako lakše oblikovati glasove, pogotovo ako moram brzo pričati ili ako imam više teksta.

Ovaj komad *One odlaze* definitivno od mene zahtijeva veliku pripremu kompletnog govornog aparata budući da imam puno teksta i puno govornih konstanti koje moram izmijeniti. Prije svake probe dobro zagrijem svoju vilicu, prođem razne govorne vježbe i tek onda se upustim doći na scenu i krenuti. U suprotnom, imam osjećaj da će mi se radi količine teksta koju znam da imam početi petljati jezik i da ću krenuti paničariti ako nisam dovoljno ugrijana.

Što se tiče izbora glasa za Ivu, nisam ju odlučila tu udaljiti od sebe i posebno ju glasovno transformirati, smatram kako moj glas ovdje odgovara samoj ulozi. Budući da smo u istim godinama, imamo istu socio-ekonomsku situaciju, a i nije došla s nekog područja dijalekta. Priča standardnim hrvatskim književnim jezikom, svojim govorom doima se načitanom, a kao i svaka mlada osoba koristi engleske izraze, dok u trenucima tuge, bijesa, ljutnje i očaja, zna psovati više nego inače. Nekada se čak doima i neukusnom zbog toga, kao u mnogo čemu pretjera i tako kada je psovanje u pitanju, ali opet samo nekad.

9. KOSTIM

„U suvremenoj režiji kostim ima sve važniju i raznovrsniju ulogu, postavši uistinu ona „druga glumčeva koža“ o kojoj je početkom stoljeća govorio TAIROV. Naime, kostim, koji u kazališnom činu postoji kao sam znak lika i prerusavanja, dugo se zadovoljavao ulogom obične karakterizacije, čiji je cilj bio odjenuti glumca prema pravilima vjerodostojnosti nekog društvenog položaja ili situacije. Danas kostim u predstavi ima mnogo veće pretenzije, umnogostručuje svoje funkcije i uključuje se u cjelokupni rad na scenskim označiteljima. Čim se pojavi na pozornici, odjeća postaje

*kazališni kostim: podložna je efektima pretjerivanja, pojednostavljivanja, apstrakcije i čitljivosti.*²⁷

Iva je kroz predstavu u haljini laganog, lepršavog materijala, međutim upečatljive i jake crvene boje i povrh toga haljina ima detalje bijelih cvjetića. Zašto haljina? Zašto baš crvena boja? Obzirom kakva je Iva, vatrena i žestoka, snažna, a opet vrlo uplašena, vesela i poletna, a onda opet bezobrazna i ljuta, crvena se boja doimala kao najtočnijom asocijacijom. Potreba da bude talentirana, pametna, lijepa zadovoljena je također ovim izborom haljine jer smatram kako baš u njoj pokazuje sebe kao netko tko je po nekim društvenim normama lijep, kao netko tko po društvenim normama izgleda kao pristojna i pametna djevojka. Haljina ne otkriva ništa, ona nije provokativna, osim svojom bojom. Zanimljivo je da Iva ispod te haljine ima sportske, kratke hlače što još dodatno otkriva puno o njoj. U haljini je, izvana ženstvena, rekli bismo, a ispod sportske hlače označavaju neku spremnost, nepredvidljivost, neočekivanost. Između ostalog to što ima sportske hlače ispod haljine ukazuje nam i na neki strah, na manjak slobode.

Zašto sam izabrala crvenu haljinu kao kostim? Zato što je crvena haljina kroz povijest često puta sinonim ženske energije. Zato što kada vidimo djevojku u lepršavoj haljinici, pogotovo ako je to haljina na cvjetiće, sami ćemo staviti takvu djevojku u kutiju onoga što nam znači djevojka u haljinici: pristojna, nasmijana, draga, ljubazna, ona sjedi tako što prekriži svoje noge, ona je damica. Iva većinom sjeda raširenih nogu, Iva se u crvenoj haljinici na cvjetiće tuče, Iva trči u toj istoj haljini, nasilno trpa u sebe krempite u toj haljini, valja se u kolačima u toj haljinici na cvjetiće.

Crvena boja u sebi nosi dvostruku simboliku, simboliku mučeništva, ali i ljubavi. Baš ono što Iva sama sa sobom prolazi kroz komad *One odlaze*. Ona muči i Mateju i sebe, ali na kraju ih dovede ljubavi i slobodi. Jer ljubav i sloboda ne ide bez suočavanja sa strahovima i svojim sumnjama.

Haljina na cvjetiće i lepršav materijal kao kontrast svemu što Iva u okolnostima ove predstave je, osim boje. Boja je ta koja je u potpunom skladu s njom i njenim karakterom. Ekspresivna, primjetljiva, borbena.

---

²⁷ Pavis, Patrice, *Pojmovnik teatra*, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., str. 204.

10. TEHNIČKE STAVKE

10. 1. SCENOGRAFIJA I REKVIZITA

„Etimologija riječi dekor (slikanje, ukrašivanje, urešenje) polazna je točka mimetičkog i slikarskog poimanja dekora. Prema prvotnom shvaćanju dekor predstavlja iluzionistički oslikanu pozadinu (prospekt), najčešće prikazanu u perspektivi, koja omeđuje prostor scene smještajući ga u određeni milje. Prema današnjem shvaćanju dekor treba biti koristan, djelotvoran i funkcionalan. On je prije svega sredstvo, a tek onda slika, instrument, a ne ukras.“²⁸

Scenografija na početku predstave ne postoji, negdje iza se nalaze stol i dvije stolice, ali tamo u kutu stoje kao da su tako svaki dan, kao da se neće upotrebljavati u predstavi. Kako predstava odmiče tako publika ima prilike vidjeti sve više i više rekvizite: krempite, voda, plastične boce, dupli kostim.

Cjelokupna scenografija su dakle stol i stolice, a koji su u predstavi većinom u službi koju imaju i u stvarnom životu. Jedino u djelu u kojem dolazi do revolucije odlazimo stol i stolice mogu predstavljati nešto sasvim drugo. Kada se Iva u očaju penje na stolu u toj sceni, za nju u tom trenutku stol postaje utvrda u kojoj se čuva od svih neprijatelja (strahova).

10.2. GLAZBA

„Režija se često uspoređuje s kompozicijom u prostoru i vremenu, s partitutom koja obuhvaća svu građu, s individualnom interpretacijom glumaca. Glazbena notacija i kompozicija nude shemu prema kojoj se ravna kazališna gluma, omogućujući i gledateljima i glumcima da „na pozornici osjećaju vrijeme kao što ga osjećaju glazbenici.“ „Predstava ustrojena prema glazbenim načelima nije predstava u kojoj se stalno svira ili pjeva iza pozornice, nego predstava s preciznom ritmičkom partitutom i strogom vremenskom organizacijom“ (MEJERHOLD, 1992. IV: 325).“²⁹

---

²⁸ Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., str. 50.

²⁹ Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004., str. 117.

10.2. 1. Glazba u predstavi

Glazba u ovoj predstavi postoji na dvije razine: prva razina je glazba koja dolazi iz likova i koju oni stvaraju, a druga dolazi kao ona koja publici nagovještava promjenu atmosfere, a koje likovi nisu svjesne. Ta glazba služi kako bi još bolje unijela publiku u atmosferu nutarnjeg proživljenog stanja likova. Ona je tu da pomogne i njima i samim glumcima da se što bolje i iskrenije podlože onome što gledaju/igraju.

10. 2. 2. Glazba u stvaranju uloge

Za mene je glazba kroz proces jedan od elemenata koji mi pomogne otkriti više o ulozi. Na koju glazbu Iva plače, kakva ju glazba opisuje, koju glazbu sluša kada želi biti snažnija, koju sluša prije izlaska kada se sprema, na koju glazbu pleše kao da sutra ne postoji. Na koju glazbu sanjari, a koja ju glazba budi na djelovanje. Mislim da u životu kada pogledaš nečiju playlistu možeš puno toga otkriti o osobi. Čitajući ovo, možda još bolje dočarate sebi Ivu jer upravo je glazba ona koja često stvara život i unosi ljepotu u njega.

PJESME KOJE SU POMOGLA U KREIRANJU ULOGE:

Despecha – Rosalia

La Llorona – Chavela Vargas

Wild horses – Rolling Stones

Let's Dance – David Bowie

Little party never killed nobody – Fergie

Lana del rey – Carmen

Nina Simone – Don't let me be misunderstood

Ella Fitzgerald – Bwitched, Bothered, and bewildered

Screamin' Jay Hawkins – I put a spell on you

11. ZAKLJUČAK

„Acting is not about being someone different. It's finding the similarity in what is apparently different, then finding myself in there. I think I'm not a natural performer; I think I'm an actor.“³⁰

Kroz svoje školovanje na Akademiji naučila sam najviše da me čeka još puno posla i puno rada na sebi, trebam još puno koraka napraviti. Tek sam na početku svog glumačkog puta i mogu reći da ako je suditi po početku, onda će moj put biti turbulentan, ali zabavan. Trnovit, ali iz njega ću izvući mudrosti. Osoba sam koja uči na svojim greškama i slabo vjerujem tuđim iskustvima, od malena sve hoću doživjeti. Tako sam i na Akademiji puno griješila, ali sam iz tih grešaka i puno naučila. Ovih pet godina naučilo me mnogočemu od toga kako kreirati uloge i primjenjivati tehniku glume do toga kako mijenjati samoga sebe na bolje, kako raditi s ljudima koliko god različite stavove, mišljenja i ideje od mene dijelili. Naučila sam kako kreativna ideja može postati umjetničkim djelom. Baš zato sam sada na samom kraju radosna što sam izabrala raditi, zajedno s kolegicom Matejom Tustanovski, autorski projekt. Kroz ovaj sam projekt uistinu imala prilike primijeniti svoje znanje, od stvaranja teksta prema dramaturgiji, a onda i prema scenskoj realizaciji tog istog teksta. Scena je za mene oduvijek bila i stvarno želim vjerovati da će i tako ostati, mjesto igre, istraživanja i ispunjenja. Gluma je nešto u čemu apsolutno uživam i spremna sam ju krenuti istraživati i van sigurnih zidova osječke Akademije. Osim same glume, tri godine svog studiranja ovdje sam posvetila i lutkarstvu, a koje će za mene uvijek imati poseban trag u srcu. Igra i kreativna sloboda je nešto čemu ste me vi dragi profesori ove Akademije učili i što ću rado pamtiti. Igranje u crnim prostorijama, pod radnim svjetlima s osmero ljudi i tako 24/7 gotovo punih pet godina nešto je što je obilježilo svakoga od nas. Upoznavanje samog sebe i prepoznavanje sebe u drugima, tako nekako bih opisala glumu. *One odlaze* je za mene šlag na torti koju zovem studiranje. Rad na diplomskom je nešto iz čega sam također učila, a najviše o strpljenju sa samom sobom. Tu su u autorskom timu moja mentorica Anica Tomić od koje sam učila o hrabrosti, sumentorica Jelena Kovačić koja mi je ukazala na ljepotu pisanja i kolegica Mateja Tustanovski koja me u ovom procesu inspirirala i svojom igrom poticala na još bolji i smisleniji rad. Sve dobre stvari ne događaju se preko noći i sreću je potrebno izazivati. Izazivala sam ju i izazivat ću ju i dalje, a sa sobom ću

---

³⁰ Streep, Meryl, https://www.brainyquote.com/quotes/meryl_streep_369284

ponijeti kao svoje oružje, ono što sam ovdje izbrusila; disciplinu i odgovornost. Uz sve to dodat ću svoj, ne toliko tajni sastojak – ljubav. I ustrajat ću na svome putu dalje.

12. SAŽETAK

Autorski projekt *One odlaze* nastao je kao diplomatska predstava Mateje Tustanovski i Ive Slavić, pod mentorstvom doc.art. Anice Tomić i sumentorstvom doc.art. Jelene Kovačić. Rad na ovoj predstavi praktični je dio diplomskog ispita Ive Slavić, studentice diplomskog sveučilišnog studija glume na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku. U ovom diplomskom radu „*Rad na ulozi Ive u predstavi One odlaze*“, Slavić se dotiče svih razvojnih faza. Od same ideje koja nastaje između nje i kolegice Tustanovski za pisanje svog autorskog rada pa do početne faze pisanja teksta i njegovog postupnog nastanka prema scenskom postavljanju tog komada i kreiranju uloge. Slavić ovdje na znanstveno-umjetnički način iznosi svoja zapažanja prilikom rada na tekstu, iznosi svoje misli i dijeli iskustva vlastitih spoznaja. Nadalje nas upoznaje s istraživačkim razvojem uloge koju igra u samom komadu. Također u ovom diplomskom radu nalazimo na brojna preispitivanja onoga što gluma je i onoga što bi mogla biti, Slavić ovdje iznosi svoje osobne načine kojima se ona služi prilikom kreiranja uloge i bolje nas upoznaje s njenim vlastitim procesom pripreme kako za probe, tako i za sam ispit. Rad na praktičnom djelu ovog ispita započeo je u veljači 2024. godine, a trajao je sve do samog izlaska na ispit 5. lipnja te iste godine. Rad na ovoj diplomskoj predstavi bio je osebujan i vrlo intenzivan, a donio je mogućnost zanimljivog, autentičnog, fokusiranog i predanog rada na izgradnji predstave i samih uloga u njoj.

Ključne riječi: glumica, lik, uloga, autorski projekt, gluma

13. SUMMARY

The authorial project "One odlaze" was created as the graduation performance of Mateja Tustanovski and Iva Slavić, under the mentorship of Assistant Professor Anica Tomić and comentorship of Assistant Professor Jelena Kovačić. The work on this performance is the practical part of the final exam for Iva Slavić, a student of the master's program in acting at the Academy of Arts and Culture in Osijek. In her thesis "*Work on the role of Iva in the play One odlaze*", Slavić touches on all the developmental phases. From the initial idea conceived between her and her colleague Tustanovski for writing their original piece, to the initial phase of writing the text and its gradual development towards the stage production of the play and the creation of the role. Here, Slavić presents her observations during the work on the text in a scientific-artistic manner, shares her thoughts, and experiences of her personal insights. She further introduces us to the research development of the role she plays in the performance. Additionally, this thesis includes numerous reflections on what acting is and what it could be. Slavić shares her personal methods used in creating the role and gives us a better understanding of her own preparation process for rehearsals and the exam itself. The practical part of this exam began in February 2024 and lasted until the exam on June 5th of the same year. The work on this graduation performance was unique and very intense, providing an opportunity for interesting, authentic, focused, and dedicated work on building the performance and the roles within it.

Keywords: actress, character, role, author's project, acting

14. LITERATURA

1. Furlan, Mira, Voli me više od svega na svijetu, FRAKTURA, Zagreb, 2022.
2. Horton, Andrew, Likovi – osnova scenarija, CLIO, Beograd, 2004.,
3. Kafka, Franz, https://www.goodreads.com/author/quotes/5223.Franz_Kafka
4. Pavis, Patrice, Pojmovnik teatra, IZDANJA ANTIBARBARUS d.o.o., Zagreb, 2004.
5. Camus, Albert, Pravednici
6. Khouri, Callie, Thelma i Louise, citati preuzeti iz filma, SAD, 1991.
7. Tustanovski, Mateja, Slavić, Iva, One odlaze, tekst za diplomsku predstavu “One odlaze”, 2024.,
8. Goethe, <https://izreke.net/johann-wolfgang-von-goethe/>
9. Čehov, Mihail, Glumcu – o tehnici glume, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2004.
10. Stjepanović, Boro, Gluma I – rad glumca na sebi, UNIVERZITET CG, Podgorica, 2005.
11. Chazelle, Damien, Babylon, citati preuzeti iz filma, SAD, 2022.
12. Streep, Meryl, https://www.brainyquote.com/quotes/meryl_streep_369284